

УДК 378.147:159.9.07

Г.А. Богатирьова, Т.М. Фляга
м. Кривий Ріг, Україна

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейське наукове й освітнє товариство в умовах глобалізації, модернізації та інформаційної технологізації потребує створення умов для появи і реалізації нових інтегративних зв'язків, нових діалогових взаємодій у процесі навчальної та поза аудиторної діяльності студентів вищих навчальних закладів. Вирішення цієї проблеми вимагає істотних змін у педагогічній теорії та практиці, суттєвого оновлення й пошуку нових форм навчально-методичного забезпечення навчання. Мова йде про досягнення нової якості організації навчально-виховного процесу, що потребує вироблення сучасних інноваційних підходів до організації взаємодії суб'єктів діяльності у процесі професійної підготовки.

Аналіз попередніх досліджень. Формування готовності особистості до динамічних змін у соціумі за рахунок розвитку здібностей до творчості, різноманітних форм діалогічного мислення, здатності до співробітництва, до впровадження інноваційних технологій є однією з пріоритетних завдань підготовки майбутніх фахівців, зокрема практичних психологів.

Проблема професійного становлення особистості фахівця досліджувалася в роботах К. Альбуханової-Славської, А. Асмолова, М. Боришевського, Л. Бурлачука, О. Власової, Т. Яценко та ін.

Психологічна готовність студентів до навчальної діяльності розглядалася А. Зимньою, Б. Ананьєвим та ін.

Інформаційні методи і технології підготовки студентів як основу формування їх творчого мислення і розвитку креативних здібностей досліджували В. Кремінь, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Г. Гуревич, О. Пехота, В. Козаков, В. Рибалка та ін.

Мета статті — розкрити особливості формування такої інтегральної якості особистості майбутнього психолога як готовність до впровадження інноваційних технологій у навчальний процес та позааудиторну роботу у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність як явище суспільного характеру розглядається вченими у розрізі соціально-психологічних аспектів і під кутом зору фундаментальних концепцій: культурно-історичної Л. Виготського; концепції підходу до особистості з позицій єдності свідомості і діяльності С. Рубінштейна; діяльнісного підходу О. Леонтьєва; психології відношень В. М'ясищева; теорії установки Д. Узнадзе та ін.

Ми виходили з положення про те, що ефективність процесу учіння та очікувані результати у будь-якій сфері професійної діяльності перебувають у прямій залежності від тієї педагогічної технології, яка використовується для реалізації педагогічної задачі і досягнення поставлених цілей.

Сучасний період розвитку суспільства характеризується посиленням уваги до проблем формування креативної особистості, великими психологічними навантаженнями на майбутніх фахівців, що обумовлює значні вимоги до їх здатності керувати своєю життєдіяльністю. Ця різновекторність потребує використання інноваційних педагогічних технологій на основі інтерактивної взаємодії, творчого пошуку нових чи вдосконалених концепцій, принципів, підходів до діалогічної взаємодії, суттєвих змін у змісті, формах і методах навчання, виховання, управління педагогічним процесом.

У першу чергу вищезазначені завдання стосуються професійної підготовки майбутніх практичних психологів, які належать до типу «людина-людина». А отже, першочерговою характеристикою представників цієї професії має бути їх особлива гуманістична спрямованість, тобто орієнтація на взаємодію (в першу чергу діалогічну) з людьми при чіткому усвідомленні особистості як найвищої цінності суспільного розвитку. Мова йде про пошук механізмів

насичення діалогічної взаємодії особистісно-значущими смислами, формування готовності до нововведень.

Серед психологічних механізмів, що регулюють активність особистості при реалізації нововведень дослідник О. Філіппов виділяє: емотивні механізми, до яких належить вироблення ставлення до нововведень на підставі оцінки нововведення як факту особистісно-значущого; механізми ідентифікації; механізми вироблення способів дій і вчинків, що відповідають діалогічній ситуації; механізми вироблення ціннісних орієнтацій, стосовно інновацій. Цікавою є систематизація (зроблена автором) типових реакцій людини на нововведення, які обумовлені прийняттям і неприйняттям нововведення [8, с. 46].

Виходячи з основної пріоритетної мети інноваційного навчання — навчити людину вчитися у будь-якій ситуації, вчені (В. Козаков та Д. Дзвінчук) зауважують, що в основі його моделі лежить «спільна діяльність студента і викладача у формі діалогу, міжособистісних взаємодій та інтенсивного занурення» [3]. При цьому важливо дотримуватися певних умов, у першу чергу, психологічних. Зауважимо, що психологічна умова — це умова, що робить особистість студента здатною до продуктивної діяльності; індивідуально-психологічна властивість, психологічний феномен, який дозволяє йому відтворювати звичні й відкривати для себе нові види пошуково-мисленнєвої діяльності; здійснювати переходи від одного її виду до іншого. Ми погоджуємося з думкою учених, що передумовою успішності будь-якої діяльності потрібно розглядати наявність певної структури здібностей і обдарованості, їх особливий змістовий склад, різноманітну комбінацію когнітивних, мотиваційних, емоційно-вольових та поведінкових компонентів.

Важливим при цьому є не лише наявність такої технології, проектування якої потребує спеціальних навичок, але й розвиток уміння її реалізовувати через оволодіння алгоритмом реалізації.

З нашої точки зору, саме психологічна готовність передбачає наявність у майбутніх психологів позитивного мотиваційно-ціннісного ставлення до оволодіння ефективними способами досягнення навчальних цілей, здатності до рефлексії поведінки в процесі впровадження інноваційних технологій. Мова має йти про формування психологічної готовності до її впровадження, яка трактується вченими як індивідуальна діяльність з реалізації вищезазначених компонентів інноваційних технологій шляхом розвитку «внутрішнього способу мислення» (за Л. Виготським).

Потрібно враховувати глибинно-психологічні та соціально-психологічні передумови готовності психіки суб'єктів навчально-виховного процесу, які впливають на вибір того чи іншого виду взаємодії. Мова йде про глибинно-психологічні фактори, які відображають індивідуальну психологічну картину внутрішнього світу студента (майбутнього психолога) у взаємозв'язку свідомого та несвідомого при виборі тієї чи іншої технології навчання.

Як показало наше дослідження, найбільш результативними при підготовці майбутніх психологів є технології, спрямовані на активізацію суб'єктно-суб'єктних відносин; технології діалогічного характеру, в основі яких лежить інтерактивна взаємодія з потужним емоційно-почуттєвим потенціалом психологічного впливу на особистість. Реалізація цих впливів у процесі впровадження інноваційних технологій є найефективнішим психолого-педагогічним засобом формування ціннісних орієнтацій особистості, адже вони забезпечують цілеспрямоване створення емоційно-збагачених виховних ситуацій особистісно-розвиваючого спілкування, в процесі реалізації яких відбувається використання співпереживання як психологічного механізму виховання особистості.

Упровадження інноваційних технологій сприяє ефективності використання часу для саморозкриття, самоаналізу й саморозвитку майбутніх психологів. Прикладом такої технології є тренінг, методичними прийомами якого вважаються активні діалогічні компоненти — ігри, дискусії, психогімнастичні вправи, рольові вправи тощо. С. Макшанов трактує поняття «тренінг» як «спосіб перепрограмування наявної у людини моделі управління своєю поведінкою і діяльністю» [5, с. 81].

Тренінги як навчальні ігри розглядає А. Ситніков. На думку вченого, вони є «синтетичною антропотехнікою, що поєднує в собі навчальну й ігрову діяльність, яка проходить в умовах моделювання різних ігрових ситуацій» [7, с. 144]. Саме в процесі реалізації компонентів тренінгу як методу інтерактивного навчання накопичується досвід партнерства, діалогічної взаємодії, який є надзвичайно важливим у підготовці майбутнього психолога до інноваційної діяльності та досягнення змісту діалогічної взаємодії.

Для нас важливою є думка В. Ляудіс про особливості психологічного пізнання в процесі тренінгової інтерактивної взаємодії, яке передбачає оволодіння не тільки понятійно-знаковим й логічним мисленням, але й «мисленням образним, художнім, наглядно-дієвим...». В основі такого мислення лежить символізація та інтерпретація символів, що допоможе майбутнім психологам досягнути область підсвідомого [4, с. 28].

Формування готовності майбутніх психологів до впровадження інноваційних технологій передбачає узагальнення багаторазових емоційних переживань, які з часом пов'язуються не лише з конкретною ситуацією, а й зі способом моральної дії, що закріплюється у відповідне етичне поняття, формує ціннісні орієнтації студентів. Сприяє цьому насиченість технологічних прийомів філософсько-освітнім змістом (досліджувався вченими В. Андрущенко, А. Валицькою, Б. Гершунським, Е. Гусинським, І. Зязюном, Н. Ничкало, В. Лутай та ін.); а також пошуками ефективного виховного впливу (І. Бех, В. Біблер, С. Гончаренко, О. Кричук, О. Киричук та ін.). Значний внесок в осмислення нових підходів до формування психологічної готовності до інновацій належить філософським дослідженням культури (В. Бескіна, В. Давидова, В. Кудіна та ін.).

Заслужовує на увагу потенціал театрального дійства, як засобу інтерактивного впливу на майбутніх фахівців (дослідники Н. Миропольська, О. Мерзлякова, І. Сергієнко та ін.). Методологічною основою для запровадження в навчально-виховний процес театрального мистецтва з його соціально-спрямовальною та профілактичною домінантою є ідеї мислителів ХХ століття — Б. Брехта, Я. Морено, А. Боалі та ін.

Ми вважали за доцільне розглянути особливості використання соціально-психологічного театру як інноваційної технології, як способу самопрезентації, самовияву та самоактуалізації студентів. На думку багатьох учених, соціально-психологічний театр сприяє особистісному розвитку його учасників, актуалізації й об'єктивації проблемних стосунків у вигляді завершеного і цілісного просторово-часового континууму. Під час колективного та індивідуального процесу театральної діалогічної взаємодії відбувається розвиток та формування навичок самоконтролю, саморегуляції, комунікації, формування позитивного образу «я». Умови сценічного дійства дають можливість вивільнити переживання у експресивній формі з використанням вербалізації думок, почуттів, переживань тощо. Саме метафоричність театральної дії ініціює глибинні процеси особистісних змін у процесі сприйняття студентів. Завдяки рефлексії, яка супроводжує театральну гру, її учасники отримують ефективні корекції власних поведінкових стереотипів. При цьому сформована психологічна готовність до діалогічної взаємодії дозволяє майбутнім психологам актуалізувати рефлексію як один з механізмів самопізнання та самоствердження.

Важливим є те, що в процесі театрального дійства студентам вдається позбутися «шаблонного» реагування на впливи, поводитись усвідомлено й ефективно у складних навчальних ситуаціях; формуються уміння змодельовати будь-яку ситуацію й розробити варіанти поведінки в ній.

Соціально-психологічний театр визнаний ефективним методом здійснення психологічної і соціально-педагогічної корекції та профілактики психічного і соціального здоров'я учасників освітнього процесу. В свою чергу ця технологія сприяє формуванню і розвитку навичок спілкування і міжособистісної діалогічної взаємодії; емоційної децентрації, розвитку емоційного досвіду. Потрібно враховувати, що психологічна складова театрального дійства несе в собі значне психокорекційне навантаження, використовуючи інтерактивні техніки спільного обговорення, пошуку варіантів розв'язання проблемних й творчих ситуацій, групової дискусії.

У процесі його реалізації студенти оволодівають багатоманітними формами пошукової конструктивної мисленнєвої діяльності на основі оволодіння способами конструювання ситуацій поведінки і діалогічної взаємодії. Зрозуміло, що при цьому на перший план висуваються творчі й продуктивні завдання, які стимулюють позитивні емоційні зрушення в бік психологічної готовності до нововведень. В. Ляудіс зауважує, що впровадження такої інноваційної технології як соціально-психологічний театр актуалізує можливість студентів, майбутніх практичних психологів, «створювати простір розвитку інтуїтивної чуттєво-образної символічної свідомості» [4, с. 42].

Важливою складовою цієї технології є створення соціокультурного простору, у функціонуванні якого обов'язковим є дотримання правил групової діалогічної взаємодії, формування умінь майбутніх психологів скеровувати діалог у конструктивному пошуково-креативному напрямі, відстеження дотримання учасниками правил дискусії та формування навичок групової взаємодії. Оволодіння такою взаємодією дозволить зняти напруження та ознаки конфліктності у стосунках, сприятиме набуттю важливого досвіду у відстоюванні студентами активної життєвої позиції. У процесі інтерактивної взаємодії студенти сприймають та аналізують невербальні сигнали, використовуючи при цьому мову образів і метафор, засоби експресивного самовираження; використовують такі компоненти інноваційних технологій як вправи на самопрезентацію, на самовираження почуттів.

Наразі у формуванні готовності майбутніх психологів до впровадження інноваційних технологій важливим аспектом є вивчення особливостей розробки та оволодіння механізмом презентації різних видів інформації як моделей пошукової мисленнєвої діяльності. Мова йде про активне використання в навчальному процесі і в позааудиторній діяльності мультимедійних презентацій, які об'єднують у собі різноманітні інформаційні об'єкти — текст, графіку, відео, анімацію та звук, в основі яких лежать засоби кодування та передачі певних смислів. Усі вони утворюють певні образні конструкції, спонтанний перехід яких з однієї на іншу формує гнучкість форм мислення студентів і забезпечує внутрішню інтерактивність цієї технології. Основним змістом цього специфічного виду інтелектуальної діяльності є оперування та маніпулювання візуальними образами з метою створення нових образів, що несуть інноваційне змістовне навантаження й роблять значення видимим.

У процесі впровадження мультимедійних технологій відбувається як проектування творчої діяльності, так і розширюється зона пошуку художнього рішення на основі виділення її «творчої складової». При проектуванні власних мультимедійних розробок майбутніми психологами створюється широке поле образних асоціацій, розвивається здатність до асоціювання, стимулюється пошукова мисленнєва діяльність студентів. Створення умов для мисленнєвого синтезу у процесі використання цієї інтерактивної технології потребує сформованості певного рівня креативності студентів, критерієм якого можна вважати величину психологічної готовності до відхилення від стереотипу.

Можна говорити про мультимедіа як інформаційну технологію на основі взаємодії мистецтв, адже в їх основі лежать багатопланові модульні структури, які включають цифрові фотографії, скановані зображення, фрагменти фільмів і текстів. При цьому важливим є урахування дидактичних можливостей аудіо та відео інформації (маневреність при добірї допустимої й потрібної послідовності анімацій, рухомих малюнків, фотографій тощо), яка несе в собі ефект «подвійної дії» і створює можливості для діалогу, в першу чергу, інтерактивного. Йдеться про діалог між традиційними особливостями формування аудіовізуальної культури в поєднанні з сучасними інформаційними засобами подачі інформації, в яких компоненти інформаційних технологій використовуються у якості допоміжного засобу.

Комп'ютерні мультимедійні презентації дають можливість: індивідуалізувати і диференціювати процес навчання за рахунок можливості вивчення з індивідуальною швидкістю засвоєння матеріалу; здійснювати контроль зі зворотним зв'язком, з діагностикою помилок і оцінкою результатів навчальної діяльності; здійснювати самоконтроль і самокорекцію; здійснювати тренування в процесі засвоєння навчального матеріалу і самопідготовку студентів;

візуалізувати навчальну інформацію за допомогою наочного представлення на екрані комп'ютера чи проектора.

Висновки. Таким чином, під готовністю майбутніх психологів до впровадження інноваційних технологій слід розуміти інтегральну якість особистості фахівця, яка характеризується певним рівнем сформованості творчого мислення і креативних здібностей, позитивного ставлення до нововведень, сформованості ціннісних орієнтацій щодо активізації взаємодії суб'єктів навчального процесу. Це проявляється в прагненні до інноваційної діяльності і в готовності до її здійснення на професійному рівні.

Література:

1. Евреинов Н.Н. Театр как таковой (обоснование театральности в смысле положительного начала сценического искусства в жизни) / Николай Николаевич Евреинов. — Одесса: Студия «Негоциант», 2003. — 192 с.
2. Жеребньова Л.В. Соціально-психологічний театр / Любов Володимирівна Жеребньова. — К.: Шкільний світ, 2011. — 120 с.
3. Козаков В.А., Дзвінчук Д.І. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: Монографія [Текст] / В.А. Козаков, Д.І. Дзвінчук. — К.: ЗАТ «Нічлава», 2003. — 140 с.
4. Ляудис В.Я. Методика преподавания психологии [Текст] / Валентина Яковлевна Ляудис. — СПб.: Питер, 2008. — 192 с.
5. Макшанов С.И. Методологические аспекты профессионального тренинга / Сергей Иванович Макшанов // Вестник СПбГУ. — Серия 6. — Вып. 3. — 1992. - С. 81.
6. Морено Я.Л. Психодрама: пособие [Текст] / Якоб Леви Морено. — М.: Психотерапия, 2008. — 493 с.
7. Ситников А.П. Акмеологический тренинг: Теория, Методика. Психотехнология / А.П. Ситников. — М.: Технологическая школа бизнеса, 1996. — 428 с.
8. Филиппов А.Ф. Элементарная социология пространства / Александр Фридрихович Филиппов // Социологическое исследование. — 1995. - № 1. — С. 45 - 69.
9. Чепелева Н.В. Діалог як механізм творчої діяльності / Наталя Василівна Чепелева // Зб. наук. праць. — К.: НПУ, 1998. — Вип. 2. — С. 3 - 11.

Стаття присвячена проблемі готовності майбутніх психологів до використання інноваційних технологій в навчальній та поза аудиторній роботі вищого навчального закладу, психологічним особливостям впливу компонентів інформаційних технологій на пошукову мисленнєву діяльність студентів у процесі інтерактивної взаємодії.

Ключові слова: готовність, інтерактивні технології, пошукова мисленнєва діяльність, інтерактивна взаємодія.

Статья посвящена проблеме готовности будущих психологов к использованию инновационных технологий в учебной и внеаудиторной работе высшего учебного заведения, психологическим особенностям влияния компонентов информационных технологий на поисковую мыслительную деятельность студентов в процессе интерактивного взаимодействия.

Ключевые слова: готовность, интерактивные технологии, поисковая мыслительная деятельность, интерактивное взаимодействие.

The article is dedicated to the problem of future psychologists' readiness to use ground-breaking technologies in educational and extracurricular work of the university, psychological peculiarities of information technology components' influence on students' searching thinking activity in the process of interactive communication.

Keywords: readiness, interactive technology, searching thinking activity, interactive communication.